

Оригинални научни рад
Примљен: 14. 9. 2022.
Прихваћен: 30. 9. 2022.

ПИСМА НАЈВИШИХ ЦРКВЕНИХ ВЕЛИКОДОСТОЈНИКА АУТОРУ ПРВОГ ТОМА *ИСТОРИЈЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ* ПРОФЕСОРУ ДР ЂОКУ СЛИЈЕПЧЕВИЋУ

Проф. др Ђоко Слијепчевић објавио је сојсџивеним тѳрудом и у личној орјанизацији прву научну Истѳорију Српске православне цркве, у емиѳрацији, у Минхену, 1962. године. У раду се објављују писмо ѳоїлавара Српске православне цркве, ѳе писма епископѳа бачкої и високоранѳираних духовника ове верске заједнице, ѳослаѳиа ауѳору у знак блаѳодарности и ѳризнања збої објављивања ѳоменуѳе синѳезе. Кроз доїисе саїледава се мирни дух и ѳиѳх ѳион који је ѳада красио скрајнуѳиу а истѳовремено и највећу верску заједницу у ѳослераїној Јуѳославији. Сви доїисци ѳронађени су у Слијепчевићевом личном архиву у Оснабрику, у Савезној Реїублицѳи Немачкој.

Навршава се шездесета годишњица како је Српска православна црква добила прву научно засновану синтезу свога постојања и деловања. Монографија *Истѳорија Српске православне цркве* настала је и објављена је у дијаспори 1962. године.¹ Њен аутор био је знаменити историчар цркве, стицајем друштвено-политичких околности политички емигрант, проф. др Ђоко Слијепчевић.²

Он је настојао да књига дође до читалаца, али се претходно распитао да ли слањем овог дела појединим црквеним великодостојницима неће

¹ Ђ. Слијепчевић, *Истѳорија Српске православне цркве*, т. I, Минхен, 1962.

² П. Пузовић, „Др Ђоко Слијепчевић – историчар СПЦ”, П. Пузовић, *Прилози за истѳорију Српске Православне Цркве*, т. 3, Фоча, 2006, 265–271; Исти, *Др Ђоко Слијепчевић (1907–1993) – Биоѳрафија и библиѳрафија*, Богословље, Београд, 1–2 (1992) 103–116; Р. Поповић, *Др Ђоко Слијепчевић – истѳоричар Српске Православне Цркве*, Богословље, Београд, 2 (2002) 269–274; Д. Калезић, *Истѳорија Цркве у радовима Ђока Слијепчевића*, Српска проза данас: Перо и Ђоко Слијепчевић – живот и дјело, Зборник радова, приредио Радослав Братић, Билећа, Гацко, Београд, 1998, 155–160; В. Пузовић, *О докторској дисертѳацији Ђока Слијепчевића*, Зборник Матице српске за историју, Нови Сад, 103 (2021) 131–141; Н. Андријашевић, *Професор др Ђоко Слијепчевић у Шваїцарској 1948–1954*, Црквене студије, Ниш, 16/2 (2019) 359–378; Н. Андријашевић, *Живот и рад ѳроф. др Ђока Слијепчевића у Савезној Реїублицѳи Немачкој 1954–1993*, Богословље, Београд, 1 (2020) 97–127.

довести примаоце у неприлику. Како се из сачуване преписке сазнаје књига је стигла до појединих највиших црквених служитеља. Неки од њих су је од аутора добили као знак пажње и поштовања, на пример поглавар СПЦ, неки су се за њу интересовали, као епископ бачки, док су поједини заправо били сарадници на дистрибуцији књиге. Околности условљене тадашњом владајућом политиком и социјалистичким уређењем послератне Југославије одредиле су да је тада појава овог дела била неприметна, његово поседовање онемогућено, а у јавности се овај издавачки подухват није могао коментарисати нити у науци валоризовати. Лични архив проф. Слијепчевића је његова ћерка др Љеља трајно уступила аутору рада – са правом да објављује архивску грађу из ње. Циљ рада је да се на основу Слијепчевићеве преписке укаже до којих је све црквених великодостојника ова књига дошла и какве су биле њихове реакције.

Патријарх српски Герман Ђорић захвалио се писцу приватним писмом.³ Учинио је то и владика бачки Никанор Иличић, који је затражио поменуто дело од самог аутора, свештеник у Виндзору у Канади Стеван Ластавица, као и архимандрити др Фирмилијан Оцокољић, служитељ СПЦ у САД⁴, и проф. др Јустин Поповић, дисидент и прогнаник, духовник у манастиру Пресвете Богородице у Ћелијама, касније проглашен за светитеља СПЦ.

Иако су водећи служитељи Цркве били свесни да пошту која се шаље у иностранство прегледају безбедносни органи, њихова храброст и жеља да истински заблагодаре аутору надјачала је страх и реалан ризик који је постојао у тадашњем времену. Ово сведочи о њиховој личној смелости, достојанственом држању, прихватању личне одговорности и исказивања поштовања и захвалности аутору који је у својој држави био окарактерисан као „злочинац против народа” и „народни издајник”, а као такав прокажен и непознат широј јавности.⁵ Стога је разумљиво да његова дела и списи нису могли да се пронађу у државним библиотекама, нити читају и изучавају на универзитетима или стручним институтима. Такав је био случај и са његовом стручном монографијом *Историјом Српске православне цркве*.

Сва писма црквених великодостојника у прилогу рада потпуно су непозната научној јавности и први пут се објављују. Пренесена су у интегралном облику. Помоћу њих може се стећи увид о тихом реаговању на појаву прве обимније монографије о историјату Српске цркве. У њима

³ Писмо није званично заведено, што указује на чињеницу да је за његово писање и слање знао само најужи круг сарадника поглавара СПЦ.

⁴ Ластавица и Оцокољић изабрани су за епископе СПЦ у Америци и Канади 1963. године.

⁵ „Саопштење број 10 Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача”, *Саопштења бр. 7–33 о злочинима окупатора и њихових помагача*, Београд, 1945, 145–171.

нема много текста, и сасвим је разумљиво да су аутори избегли да било шта коментаришу, јер су због тога могли да сноси последице. Дописи управо сведоче о времену у коме су настали и о наметнутој идеологији и присутној цензури. Такође, сведоче и о месту и положају (скрајнуте) СПЦ у Југославији.⁶

Поглавар СПЦ обратио се једноставним речима аутору, а учинио је то и епископ Никанор, прота Стеван Ластавица, као и свештеномонаси Фирмилијан и Јустин. Може се запазити да су све поменуте личности биле изузетно задовољне појавом ове књиге, и да то за њих јесте била пријатна вест и нешто важно у црквеном животу СПЦ, највеће и најбројније верске заједнице у ФНРЈ/СФРЈ. Иако је чињеница о вредном издавачком подухвату, насталом у иностранству, била игнорисана у Југославији, аутор се потрудио да књига стигне до водећих људи СПЦ у отаџбини, и то преко посредника. У то уопште није лако проникнути, а у досадашњим пронађеним и прочитаним Слијепчевићевим писмима, нема трагова нити коментара на који начин и преко кога је примерке првог тома *Историје СПЦ* доставио црквеним великодостојницима. Неке је, свакако, послао поштом о свом трошку. Стога су одговори и потврде пријема поменутог дела од стране служитеља СПЦ корисни и важни, јер су, на изванредан начин, сведочанство времена у коме су исписани. Иако су изостале велике похвале и дуге реченице, није изостала потреба да се пренесе и упути захвалност некадашњем професору Београдског универзитета, који се потрудио да прикупи грађу, прочита велики број књига и чланака, обједини податке, напише синтезу и објави важно дело. Не би требало губити из вида да је један од највећих, а свакако и нерешивих проблема, аутору представљала чињеница да није у могућности да користи црквене архиве и библиотеке из своје некадашње отаџбине. То ништа није могло да надомести. Он је све то и истакао у уводу своје монографије.⁷ И поред наведеног, дело представља прву објављену свеобухватну историју СПЦ, написану коришћењем научне методологије.⁸

Писма, премда кратка, указују и на специфичности и различите сензибилитете аутора. Док је патријарх српски Герман прилично суздржан, ипак се не устручава да истакне важност појаве Слијепчевићевог дела и изрази признање аутору. С друге стране, владика Никанор тражи да купи књигу директно од аутора, јер је сазнао да је објављена, односно потру-

⁶ Упоредити: Р. Радић, *Држава и верске заједнице 1945–1970*, т. 1, Београд, 2002; R. Radić, *Verom protiv vere: država i verske zajednice u Srbiji 1945–1953*, Београд, 1995.

⁷ Ђ. Слијепчевић, *Нав. дело*, 5.

⁸ Упоредити: Р. Грујић, *Православна српска црква*, Београд, 1921. Постоје и не-објављене монографије о историјату СПЦ, нпр. проф. др протојереја-ставрофора Стевана Димитријевића. Рукопис од 254 странице налази се у Димитријевићевој заоставштини, у Архиву Српске академије наука и уметности. Више о томе: В. Пузовић, *Пушчевима српске црквене историје. Научно наслеђе њихове Стевана Димитријевића*, Београд, 2021, 97.

дио се да дође до примерка за епархију која му је поверена. По приспећу пошиљке истакао је да је у питању „лепа едиција” и „докуменат српства и православља”. Приметно је и да је био тачно обавештен о издавачком подухвату, јер је аутору сугерисао да му достави и други том, када буде објављен. Отац Јустин био је професор и васпитач у Призренској богословији, и Слијепчевић је био његов некадашњи ђак, током студија студент и сарадник, а крајем тридесетих година двадесетог века и колега на Православном богословском факултету Универзитета у Београду. Стога је и разумљиво да он почиње допис речима „Драги Ђоко”, те се у постскриптуму захваљује за „дивну” књигу. Писмо оца Јустина је честитка за Божић и поговор последњег, дванаестог тома *Житија Светих*, док је почетни и завршни део аутор исписао руком.

За разлику од свих њих, архимандрит Фирмилијан Оцокољић живео је и служио у Америци, те је самим тим био слободнији у свом раду, односно није био суочен са притиском режима иза „гвоздене завесе”. Он није морао да мери сваку своју исписану реч, па је сасвим разумљиво да је могао да се посвети продаји и поклањању *Историје СПЦ*. Споменуо је „уложен труд” аутора и дело оценио као „колосално”. Свештеник у Виндзору Стеван Ластавица дао је аутору *Историје СПЦ* упутства у вези са ценом и пласирањем дела на непопуларној „књишкој пијаци” америчког континента.

У отаџбини писца прилике у којима се налазило издаваштво православне литературе биле су веома другачије. Док је отац Јустин Поповић годинама трагао за „христољубивим издавачем” капиталног издања *Житија Светих* у 12 томова, и поставио питање аутору након добијеног примерка *Историје СПЦ* „Да ли ће се такав наћи у садашњем роду Српском?”, занимљиво је поменути како су протицале ствари у вези са (најчешће илегалним) пласирањем *Историје СПЦ* у самој Југославији, и како су о томе стваране легенде. То описује кратак исечак из писма Слијепчевића у међувремену замонашеном и хиротонисаном владици Стефану Ластавици 1. јануара 1964: „Нисам Ти одавно писао, јер знам да имаш много и посла и брига. Пратим црквене ствари код вас тамо и чиним, колико је то мени одавде могуће, да дам своју лепту тамо где ме вуче и савест и срце. Жао ми је да си и Ти изложен нападима људи, који не воде рачуна о томе шта и како говоре и пишу. Ако и то може бити утеха, онда Ти јављам и ово, да смо и ми овде, а нарочито ја, нападнути са исте стране као и Ти, да смо се продали комунистима и, нарочито, Ранковићу.⁹ За мене су већ израчунали [израчунали] да сам за моју *Историју* [Историју], помоћу патријарха и Ранковића, добио ’десетине хиљада немачких марака’. А нисам тамо продао баш ни једне једине. Јесам послао око 50

⁹Односи се на Александра Ранковића, тада шефа свих безбедносних служби СФРЈ.

примерака разним лицима и установама као поклон. Али, шта да се ради? И то је, изгледа, део моје судбине”.

Слање примерака је настављено, па је у писму емигранту Радмилу Грђићу 29. новембра 1964. Слијепчевић записао: „У земљи [СФРЈ – *ауџи. найом.*] је врло велика потражња за књигом. Ја сам до сада послао преко 150 књига на поклон: и свештеници и студенти теологије траже а немају могућности да плате. Не остаје ништа друго него им књигу поклонити”.

Закључак

Целокупна Историја Српске православне цркве била је тема малог броја аутора. О њој су писали углавном са позиција локалног интересовања или прослављања ранијих важних догађаја, односно указивања на поједине личности које су оставиле већег и значајнијег трага. Аутор прве објављене студије о овој тематици, настале коришћењем научне методологије, био је историчар и некадашњи професор Универзитета у Београду др Ђоко Слијепчевић. Након што је емигрирао из Југославије, због свог политичког ангажмана у међуратном и ратном периоду, он се настанио у Западној Европи. У Швајцарској је започео писање историјата СПЦ, а наставио га је и довршио у Минхену.

Читав ангажман осмислио је самостално. Имао је малу материјалну помоћ, углавном од познаника из периода живота у Југославији. Били су то најпре црквени великодостојници, односно његове колеге теолози који су живели у иностранству. Поједини од њих подржали су његов рад на обједињавању историје највеће верске заједнице у Југославији. СПЦ је тада у својој отаџбини била маргинализована и строго контролисана, а њено монаштво, свештенство, студенти и богословци неретко су били обесправљени, док јој је истовремено одузет огроман број црквених имања и објеката. Православно издаваштво није тада ни постојало, осим у неописиво малој мери, док је Богословски факултет чак и удаљен из академске заједнице коју је створио са још четири факултета – Београдског универзитета, читаву деценију пре појаве поменутог Слијепчевићевог дела.

Као изузетно важна и благопријатна вест прочуло се да је у емиграцији, у Минхену, објављена *Историја Српске православне цркве*. Било је веома тешко доћи до примерка ове синтезе. Она је издата у личној организацији и са великим напором од стране проф. др Ђока Слијепчевића, некадашњег предавача на Катедри за историју СПЦ при Православном богословском факултету Универзитета у Београду. Он је покушао да достави већи број примерака у Југославију, најчешће илегално и у тишини. Управо су и црквени великодостојници тада служили, страдали и проповедали у том молитвеном тиховању и крајњој смирености. Многи

од њих били су веома радосни када су добили примерке *Историје СПЦ* одштампане јесени 1962. Поједини су написали писма захвалности, обрађајући се аутору простим речима, и исказујући благодарност, односно признање за постигнуто.

У раду су објављена приватна писма неколицине највиших црквених великодостојника, из отаџбине, али и из дијаспоре. Из њих се може сагледати неслободан статус СПЦ која је радила, стварала и доприносила у мери у којој је то било могуће. Такође, кроз ове дописе, који су свакако специфични, сазнаје се и осветљава један тежак период СПЦ у другој половини 20. века.

Поједини свештенослужитељи показали су ревност и храброст, јер су проглашеном ратном злочинцу написали и послали изјаве благодарности и поштовања за објављено дело. Кроз писма упућена проф. Слијепчевићу, сазнаје се понешто и о њиховим карактерима и богословском изразу, окружењу у коме су стварали и служили, као и о њиховој решености да прогнаном аутору пруже подршку, захвале му се, и подстакну га да доврши и објави и други део своје монографије. Текстови дописа указују на појаву важног дела једног од највећих истраживача и научника црквене историјске струке у Срба, који је упркос недаћама био носилац самостално покренутог и завршеног издавачког подухвата у дијаспори. На тај начин осветљава се и углавном непознат живот и рад проф. Слијепчевића у емиграцији.

Немања Д. Андријашевић*

Мастер теолог

Кључне речи: Ђоко Слијепчевић, патријарх српски Герман Ђорић, владика бачки Никанор Илић, архимандрит Јустин Поповић, *Историја Српске православне цркве*.

Nemanja D. Andrijašević

LETTERS OF THE HIGHEST RANKING CHURCH OFFICIALS TO THE AUTHOR
OF THE FIRST VOLUME OF THE *HISTORY OF THE SERBIAN ORTHODOX*
CHURCH, PROF DR. DJOKO SLIJEPCEVIC

The year 2022 marks the 60th anniversary of the publication of the first comprehensive *History of the Serbian Orthodox Church*. Its author, Professor of the Belgrade University – Dr. Djoko Slijepcevic, was an ecclesiastical historian who published this work as a political emigrant in Munich, from his own financial resources. Several highly ranked church dignitaries, including the Patriarch of the Serbian Orthodox Church (SOC), decided to send him letters of gratitude, even though well aware that all correspondence at the time had been under sur-

*nemanja.andrijasevic@gmail.com

veillance. The appendix of this work contains letters written by the Serbian Patriarch German Djoric, Bishop of Bachka Nikanor Ilichic, dissident and spiritual elder Archimandrite Prof Dr. Justin Popovic (who had been canonized as saint by the SOC), Archimandrite Dr. Firmilian Otsokolyic, as well as protopriest Stevan Lastavitsa. The last two had been later ordained as bishops of SOC in America and Canada in 1963.

These short letters which express gratitude and recognition of the author's diligent work across several decades provide an opportunity to understand how the highest ranking officials of the Church reacted to the publication of the exiled authors's *History of the Serbian Orthodox Church* in emigration. Up until late 1980s, this work had been unwanted and hard to find in Yugoslavia and had not been accessible in the state libraries, nor at the historical Institutes.

[Прилог 1]

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ

4. марта 1963. године

Београд

Поштовани Господине СЛЕПЧЕВИЋУ,
Примили смо два примерка ИСТОРИЈЕ СРПСКЕ ЦРКВЕ, коју сте недавно објавили у Немачкој, на чему Вам топло благодаримо.

Вашим делом попунили сте празнину из области историје Српске цркве, чиме заслужујете Наше посебно признање.

Желећи Вам успеха на пољу црквене издавачке делатности и обогаћивању наше религиозне литературе шаљемо Вам поздрав и благослов.

† АЕМ ПАТРИЈАРХ СРПСКИ,

Господин

Герман

[Прилог 2]

ЕПИСКОП БАЧКИ

НОВИ САД, 7. II 1963. г.

Поштовани Господине професоре,

Знам да је изашла из штампе: „Историја српске православне цркве” од Ваше руке. Неки професори нашег Богословског факултета су је добили.-Слободан сам да Вас замолим да ми пошаљете један примерак ове књиге с тим да ја поднесем све трошкове: вредност књиге и слања њеног мени. Могу новац некеме Вашем и овде исплатити.-Уколико то није могуће на овај начин, ја ћу замолити мога бив. ученика Др Мирослава Ковинчића, који живи у Золингену да све трошкове намири.-

Молим Вас да ми у томе правцу дате Ваша упутства.

Адреса је: Еп.бачки Никанор, Нови Сад, Владичански двор. Желећи Вам свако добро и од Бога здравља, поздрављам Вас са благословом Божијим

† Епископ Никанор

[Прилог 3]

ЕПИСКОП БАЧКИ
НОВИ САД, 28. II 1963. г.

Поштовани Господине професоре,
Примио сам књигу: „Историја српске православне цркве” I део. Много сам Вам захвалан на доброј вољи и труду да мене и моју Епархију обезбедите једном оваквом лепом едицијом, која ће остати као докуменат српства и православља код нас овде и иза мене – за будућност. Наравно још нисам почео да је читав [читам], али сам суд у [о] њеној научној вредности већ чуо и читао.-

Ја сам данас писао моме ученику Ковинчићу да новац вредности књиге пошаље на Вашу адресу.-

Молим да ме не заборавите када, ако Бог да, изађе и друга књига.-

С Божијим благословом

Никанор

† Епископ бачки.-

ПС.

Када сам завршио ово писмо стигло је Ваше. Топло благодарим на поклону и пажњи.

[Прилог 4]

Драги ми Ђоко,
ХРИСТОС СЕ РОДИ!

И са Њим се ваистину роди сав свет дивних светитеља Божијих, помоћу којих се сви ми спасавамо, и Христу Богу служимо, и себи вечни живот у Царству Небеском осигуравамо. То нам речито и свеубедљиво сведочи сваки светитељ својим животом. Зато су житија светих уствари разрађени живот Господа Христа: јер у Цркви Христовој све је од Господа Христа, све у Господу Христу, све ради Господа Христа. Та блавест је божићна свеблавест, и зато бесмртна радост наша, која никад не престаје ни у овом свету времена, ни у оном свету вечности. О тој свеблавести ево неколико речи из Поговора којим се завршавају Житија Светих:

Изложена су „Житија Светих”, и прочитана. А ти читаоце, а ти слушаоце?- свим бићем и осећаш и увиђаш да се једино „са свима светима” може познати Христос Бог, и све што је у Њему, око Њега и од Њега (ср.Еф.3,18-19). А светитељи? – сви су од Једнога: од Једино Светога (ср.Јевр.2,11). За њихове христочевњиве подвиге њима се даје Дух Свети, који једини зна дубине Божије, дубине

Богочовека Христа. И они нам Духом Светим казују чаробну тајну Христову и сва неисказана блага што су нам Христом Богом дарована (ср. 1 Кор.2,9-12). Да, само се Духом Светим открива „тајна Христова [?]”, и то светим људима (ср. Еф.3,3-5; Кол.1,26). Зато су светитељи најсавршенији сведоци о Христу Богу и Спаситељу нашем.

Сад знамо, из „Житија Светих” знамо: ко је Бог, и шта је Бог; и још: ко је човек, и шта је човек. Гле, искрцани смо на ону обалу, небеску, и сав земаљски свет гледамо с неба. А шта се с неба највише види на земљи? – Не планине, не мора, не градови, не облакодери, већ човек. Јер боголика душа човекова је сунце на земљи. Колико људи – толико сунаца на земљи. И свако се од њих види с неба. О, милог чуда Божјег: мајушна земља земљица, мајушна звезда звездица – сместила милијарде сунаца! Из иловачног тела човечијег зрачи сунце. Човек? – мали бог у благу.

Благовест је, свеистинита благовест, не моја већ светитеља Божјих: човек је велика тајна, света тајна Божија; толико велика и толико света, да је и сам Бог постао човек, и казао нам сву тајну о човеку. Еванђелска је истина, свеистина: Бог је постао човек, да би човека начинио богом по благодати. Ту свеистину громовски благовесте челници Еванђеља Богочовекова: свети Атанасије Велики, свети Златоуст Превелики, свети Григорије Богослов, свети Максим Исповедник, свети Јован Дамаскин, свети Симеон Нови Богослов, свети Григорије Палама. А са њима и за њима и сви остали свети благовесници – сва Црква Христова. Поставши човек из неизмерног човекољубља Господ и Бог Исус Христос осветио је човека, охристовио га, обожио га, победио у њему и за њега све небожје и противбожје: грех, смрт и ђавола; и подигао човека изнад свих небеса, до Тројединог Бога.

Сведоци тога? Сви светитељи, од првог до последњег. Сваки од њих васцелим животом посведочава ову истину: у Светој Цркви Христовој човек се помоћу светих тајни и светих врлина преображава у „бога по благодати”, у богочовека по благодати.

Богочовеком Христом преобразити човека у благодатног богочовека, прерадити га у бога по благодати, то је, уче свети Оци: уметност над уметностима, наука над наукама, философија над философијама. Зато свети Учитељи наши живот по Еванђељу називају истинском философијом, истинском мудрошћу. А свети Макарије Велики назива светитеље философима Светога Духа.

Сад знамо, из „Живота Светих” знамо: човек је биће са највећим распоном: протеже се од ђавола до Бога, те може постати и бог по благодати, и ђаво по слободној вољи. У сваком греху има по мало ђавола. Кроз грехољубље, и кроз добровољно упорно остајање у греху, човек се постепено ођавољује, постепено претвара у ђавочовека, и самовољно гради себи пакао. Јер сваки грех је мали пакао. Међутим, у Цркви Христовој помоћу светих тајни и светих врлина човек се испуњује Господом Христом, облачи се у Христа, и постепено преображава у човека христовосна и христолика: „у човека савршена, у меру раста висине Христове” (Еф.4,13; ср. Кол.1,28); постепено постаје богочовек по благодати; и тако стиче рај у души. Јер свака света врлина је мали рај за душу (ср. Мт.5,3-12; Лк.6,20-23; Јак.1,25; Јн.13,17).

Очигледно је из „Житија Светих“: светитељи знају сву тајну човека, сву тајну и моју и твоју и свачију, јер су познали тајну Јединог Савршеног Човека – Богочовека Христа, и њиме савршено и завршно решили проблем човека. А тиме и проблем свеколике твари. Јер суштински сви се проблеми садрже у проблему човека; и сва решења – у решењу проблема човека. Ван Богочовека и без Богочовека: човек је увек – човек, и нечовек, у суштинском смислу нечовек.

Потражи себе у „Житијима“. И сигурно ћеш наћи себе у њима. А наћи ћеш и лекове помоћу којих можеш излечити себе од свих духовних бољки, и учинити себе вечито здрава, у обадва света здрава: да ти никаква смрт неће моћи наудити. И још ћеш наћи у њима све што ти треба за живот у обадва света: треба ти – бићу бесмртном, човече! тиби – бићу вечном, човече! тиби – бићу богочовечном, човече! човече! човече! У нашем земаљском свету само је Богочовек Христос неразорива, неуништива, света, бесмртна стварност, а и ми људи – ако смо са Њим и у Њему. А са Њим смо и у Њему смо помоћу светих тајни и светих врлина. Без Њега – људи су привиђења, људи су бајка, људи су сенка, људи су сан, које развеје сваки грех свака смрт, сваки ђаво. Једино са Њим, ми смо људи јачи од сваке смрти, од сваког греха, од сваког ђавола. Погледајте ма ког светитеља: у њему је све јаче од греха, јаче од смрти, јаче од ђавола. Јер у свакоме светитељу Христос је сви и сва: и сва његова стварност, и сва његова бесмртност, и сва његова вечност, и сва његова непролазност.¹⁾¹⁰

Опет и опет:
ХРИСТОС СЕ РОДИ!

Радосне Божићне поздраве расцветане у молитвене жеље шаље
отац архим. Јустин
Пред Божић
1963

Ман.св.Ћелије

1) Поговор којим пре две године заврших последњу, дванаесту књигу „Житија Светих“, која чекају свог христољубивог издавача. Да ли ће се такав наћи у садашњем роду Српском?

Много, много хвала за дивну Историју Српске Цркве.

[Прилог 5]

ХРИСТОС ВОСКРЕСЕ!

Трећи Дан Ускрса 1963 г.
Питсбург, Па. [Пенсилванија]
Драги мој господине докторе,

Опростите што Вам се раније не јавих. Био сам сувише запослен за време поста. Историје, које сте ми послали преко Њујорка, примио сам са великим задоцњењем. Успео сам половину да продам, а другу половину да поклоним.

¹⁰ Од речи „Изложена су...“ закључно са речима „...сва његова непролазност“, представља „Поговор“ дванаестог тома *Житија Светих*. Ј. Поповић, *Житија Светих*, 12, Манастир Свете Ћелије код Ваљева, Београд, 1977, 873–875.

У прилогу Вам достављам чек у износу од \$ 70.00 с молбом да ми опростите што ово раније нисам учинио. Будите љубазни па ми пошаљите још десет комада. Како је прота Алекса¹¹? Молим Вас поздравите га и реците му да ћу му се јавити ових дана.

Братски Вас поздравља Ваш,
Фирмилијан

[Прилог 6]¹²

29 априла 1963 г.
Питсбург, Па. [Пенсилванија]
Драги мој г. докторе,

Примио сам данас Ваше писмо од 22 априла. Мило ми је да сте у реду примили \$ 70.00 колико сам Вам дуговао за продате књиге. Не знам како ћу проћи са новом поштиљком јер наш свет нерадо купује књиге. Пробаћу да у току лета исте на неки начин растурићу. Овим хоћу да Вам помогнем и да Вам се одужим за Ваш огроман напор који сте уложили при изрази овог колосалног дела.

[...]
Срдечно и братски Вас поздравља Ваш,
Арх. Фирмилијан

[Прилог 7]¹³

Виндзор
17 VII 1962.
Драги Ђоко¹⁴,
[...]

Радујем се што је дошло до тога да се говори о цени твоје Историје. На твоје питање, колику цену да одредиш, тешко је дати одговор. Када би све ишло онако као што треба и као што Бог заповеда, онда ни 7.00 долара за Америку и Канаду не би било много. Међутим, многе ствари су наопако постављене, нарочито када је у питању књига, за коју ретко ко мари. Код мене би их могао избројати прстима једне руке. Да је то нека свађалачка књига из „наше револуције” донекле би имала прођу, а када се ради о историји и то црквеној, наде су незнатне.¹⁵ Ипак, без обзира на све то, мислим да би могао ставити 7.00 долара

¹¹ У питању је минхенски парох протојереј-ставрофор Алекса Тодоровић.

¹² Ово је само први, краћи део писма, јер се преостала садржина односи на друге теме, које нису од значаја за овај рад.

¹³ Пренесен је фрагмент писма, јер се остало не односи на тему рада.

¹⁴ Машина за куцање коју је користио о. Стеван Ластавица била је највероватније руска, јер он није куцао слово „ђ” већ уместо њега увек „џ” – велико или мало.

¹⁵ Ово је врло интересантна реченица. Аутор њоме не имплицира комунистичку револуцију, којом је уз помоћ одлучујућих политичких фактора на Западу власт у Југосла-

као цену за Америку и Канаду. Они који имају интересовања [интересовања] купиће је па макар била цена и 10 долара. У крајњој линији, када се већ колебаш између 6 и 7, може бити и златна средина, т.ј. 6.50 долара.

Раније си ми јавио да се нашао ктитор и приложник¹⁶, па приликом одређивања цене могао би се и са њим посаветовати, нарочито с обзиром на износ његовог прилога и оног другог дела којим си сам морао материјално учествовати у трошковима око штампања.¹⁷ Са о. Душаном¹⁸ се такође посаветуј, јер ми се чини да је он боље упућен у овдашњу књишку пијацу.

[...]

Тебе и све твоје поздравља и жели свако добро твој
Стева

вији предата Јосипу Брозу Титу и Комунистичкој партији Југославије, противуствано и противзаконито, уз помоћ додељивања оружја Народноослободилачкој војсци и фингираних избора. Свештеник Ластавица мисли на бројна дела која су почела да се објављују у иностранству, а у којима су многи учесници величали своје заслуге и ратне подухвате, док су истовремено ружно и осуђивачки, неретко са клеветатама, писали о другим странама у рату. Из његовог коментара назире се и да црквена историја није била посебно интересантна тематика пречесто и нетачно глорификованој политичкој емиграцији у „слободном свету”. Осим „свађалачких књига” које свештенослужитељ помиње, а које нису биле ретке, било је много више свађалачки усмерених периодичних публикација. О томе: Р. Калабић, *Српска емиграција: њилози за историју српског исељеништва (1830–1992)*, Београд, 2001, 97–140.

¹⁶ У питању је Лепосава Дучић, удовица Савина, снаја Михаила и рођака архимандрита Нићифора Дучића и књижевника и дипломате Јована Дучића. Она је живела у Гери, САД.

¹⁷ Ово указује да је Слијепчевић самостално финансирао део трошкова штампања првог тома *Историје СПЦ*.

¹⁸ У питању је свештеник Душан Поповић, парох у Чикагу.

Зраци ми Зоко,

ХРИСТОС СЕ РОДИ!

И са Њим се ванистину роди сав свет дивних светитеља Божијих, помоћу којих се сви ми спасавамо, и Христу Богу служимо, и себи вечни живот у Царству Небеском осигуравамо. То нам речито и свеубедљиво сведочи сваки светитељ својим животом. Зато су житија светих уствари разараћени живот Господа Христа: јер у Цркви Христовој све је од Господа Христа, све у Господу Христу, све ради Господа Христа. Та блавест је Божија свеблавест, и зато бесмртна радост наша, која никад не престаје ни у овом свету времена, ни у оном свету вечности. О тој свеблавести ево неколико речи из Поговора којим се завршавају Житија Светих:

Изложена су "Житија светих", и прочитана. А ти читаоче, а ти слушаоче? - свим бићем и осећан и увиђаш да се једино "са свима светима" може познати Христос Бог, и све што је у Њему, око Њега и од Њега (ср. Еф. 3, 18-19). А светитељи? - сви су од Једнога: од Једино Светога (ср. Јевр. 2, 11). За њихове христочежљиве подвиге Њима се даје Дух Свети, који једини зна дубине Божије, дубине Богочовека Христа. И они нам Духом Светим казују чаробну тајну Христову и сва неизказана блага што су нам Христом Богом дарована (ср. 1 Кор. 2, 9-12). Да, само се Духом Светим открива "тајна Христова, и то светим људима (ср. Еф. 3, 3-5; Кол. 1, 26)". Зато су светитељи најсавршенији сведоци о Христу Богу и Спаситељу нашем.

Сад знамо, из "Житија светих" знамо: ко је Бог, и шта је Бог; и још: ко је човек, и шта је човек. Где, искрцани смо на ону обалу, небеску, и сав земаљски свет гледамо с неба. А шта се с неба највише види на земљи? - Не планине, не мора, не градови, не облакодери, већ човек. Јер боголика душа човека је сунце на земљи. Колико људи - толико сунца на земљи. И свако се од њих види с неба. О, милост чуда Божијег! мајушна земља земљица, мајушна звезда звезда - сместила милијарде сунца! Из мловачног тела човечијег зрачи сунце. Човек? - мали бог у благу.

Блавест је, свеистинита блавест, не моја већ светитеља Божијих: човек је велика тајна, света тајна Божија; толико велика и толико света, да је и сам Бог постао човек, и казао нам сву тајну о човеку. Еванђелска је истина, свеистина: Бог је постао човек, да би човека начинио богом по благодати. Ту свеистину громовски блавесте челиници Еванђела Богочовекова: свети Атанасије Велики, свети Златоуст Превелики, свети Григорије Богослов, свети Максим Исповедник, свети Јован Дамаскини, свети Симеон Нови Богослов, свети Григорије Палама. А са њима и за њима и сви остали свети благовесници - сва Црква Христова. Поставши човек из неизмерног човекољубља Господ и Бог Исус Христос осветио је човека, скривши га, обожио га, победио у њему и за њега све небоже и противбоже: грех, смрт и ђавола; и подигао човека изнад свих небеса, до Троједног Бога.

Сведоци тога? Сви светитељи, од првог до последњег. Сваки од њих васцелим животом посведочава ову истину: у Светој Цркви Христовој човек се помоћу светих тајни и светих врлина преображава у "бога по благодати", у богочовека по благодати.

Богочовеком Христом преобразити човека у благодатног богочовека, прерадити га у бога по благодати, то је, уче свети Оци: уметност над уметностима, наука над наукама, философија над философијама. Зато свети Учитељи наши живот по Еванђељу називају истинском философијом, истинском мудрошћу. А свети Макарије Велики назива с светитеље философија Светога Духа.

Сад знамо, из "Живота светих" знамо: човек је биће са највећим распном: протеже се од ђавола до Бога, те може постати и бог по благодати, и ђаво по слободној вољи. У сваком греху има по мало ђавола. Кроз грехољубље, и кроз добровољно упорно остајање у греху, човек се постепено ођавољује, постепено претвара у ђавочовека, и самовољно гради себи пакао. Јер сваки грех је мали пакао. Међутим, у Цркви Христовој помоћу светих тајни и светих врлина човек се испуњује Господом Христом, облачи се у Христа, и постепено пресображава у човека христоносна и христолика: "у човека савршенна, у меру раста висине Христове" (Еф.4,13; ср. Кол.1,28); постепено постаје богочовек по благодати; и тако стиче рај у души. Јер свака света врлина је мали рај за душу (ср. Мт.5,3-12; Лк.6,20-23; Јак.1,25; Јн.13,17).

Очигледно је из "Житија светих": светитељи знају сву тајну човека, сву тајну и моју и твоју и свачију, јер су познали тајну Јединог Савршеног Човека - Богочовека Христа, и Биме савршено и завршно решили проблем човека. А тиме и проблем свеколике твари. Јер суштински сви се проблеми садрже у проблему човека; и сва решења - у решењу проблема човека. Ван Богочовека и без Богочовека: човек је увек - качовек, и нечовек, у суштинском смислу нечовек.

Потражи себе у "Житијима". И сигурно ћеш наћи себе у њима. А наћи ћеш и неволе помоћу којих можеш излечити себе од свих духовних болести, и учинити себе вечно здравом, у обадва света здравом: да ти никаква смрт неће моћи naudити. И још ћеш наћи у њима све што ти треба за живот у обадва света: треба ти - бићу бесмртном, човече! теби - бићу вечном, човече! теби - бићу богочовечном, човече! човече! У нашем земаљском свету само је Богочовек Христос неразорива, неуништива, света, бесмртна стварност, а и ми људи - ако смо са Њим и у Њему. А са Њим смо и у Њему смо помоћу светих тајни и светих врлина. Без Њега - људи су привидња, људи су бајка, људи су сенка, људи су сан, које развеје сваки грех, свака смрт, сваки ђаво. Једино са Њим, ми смо људи јачи од сваке смрти, од сваког греха, од сваког ђавола. Погледајте на ког светитеља: у њему је све јаче од греха, јаче од смрти, јаче од ђавола. Јер у свакоме светитељу Христос је све и сва: и сва његова стварност, и сва његова бесмртност, и сва његова вечност, и сва његова непролазност. 1)

Опет и опет:

ХРИСТОС СЕ РОДИ!

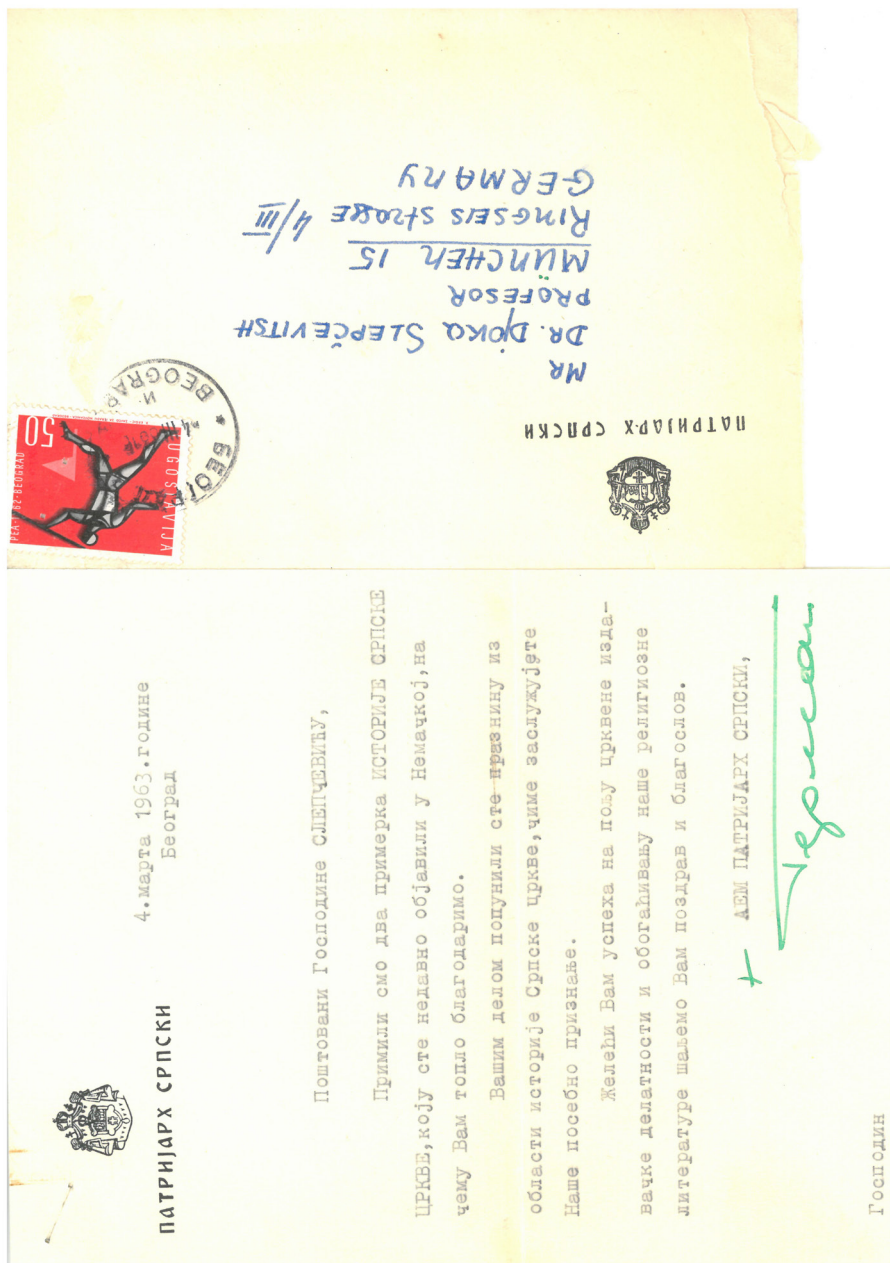
Радосне Божијне поздраве
расцветане у молитвене жеље
шаље

Пред Божић
1963
Ман, св. Ђелије

отцу др. Тусићу

- 1) Поговор којим пре две године заврших последњу, дванаесту књигу "Житија светих", која чекају свог христољубивог издавача. Да ли ће се такав наћи у садашњем роду Српском?

Много, много хвала за књигу Исидору Ризае Цркви.

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ

4. марта 1963. године
Београд

Поштовани Господине СЛЕШЧЕВИЋУ,

Примили смо два примерка ИСТОРИЈЕ СРПСКЕ ЦРКВЕ, коју сте недавно објавили у Немачкој, на чему Вам топло благодаримо.

Вашим делом погинули сте празнину из области историје Српске цркве, чиме заслужујете наше посебно признање.

Желећи Вам успеха на пољу црквене издавачке делатности и обогатавању наше религиозне литературе шаљемо Вам поздрав и благослов.

Др ДРАГА СЛЕШЧЕВИЋ

— Др Драга Слешчевић

Господин

ПАТРИЈАРХ СРПСКИ

Мр
Др Драга Слешчевић
PROFESSOR
MÜNCHEN 15
RINGSSELS STRASSE 4/III
GERMANY

